

SIROJIDDIN SAYYID IJODIDA INDIVIDUALLIK

**Fayzullayeva Ra'no Maxmudovna,
O'zbekiston, NavDPI doktranti**

Annotatsiya: Mazkur maqolada badiiy ijodda uslub tushunchasi va uning nazariy asoslari, har bir ijodkorning o'z individual uslubi mavjudligi yoritilgan. Sirojiddin Sayyidning Vatan poetik obrazini yaratishdagi individual uslubi uning shu mavzudagi asarlari misolida tahlilga tortilgan.

Kalit so'zlar: Uslub, individuallik, Vatan obrazi, poetik mahorat, poetik obraz, badiiy talqin, lirik qahramon.

ИНДИВИДУАЛЬНОСТЬ В ТВОРЧЕСТВЕ СИРОДЖИДДИНА САИДА

Аннотация: В данной статье описывается понятие стиля в художественном творчестве и его теоретические основы, наличие собственного индивидуального стиля у каждого художника. На примере его произведений анализируется индивидуальный стиль Сироджиддина Сайида в создании поэтического образа Родины.

Ключевые слова: Стиль, индивидуальность, образ Родины, поэтическое мастерство, поэтический образ, художественная интерпретация, лирический герой.

INDIVIDUALITY IN THE WORK OF SIROJIDDIN SAID

Annotation: This article describes the concept of style in artistic creativity and its theoretical foundations, the presence of each artist's own individual style. Using the example of his works, the individual style of Sirojiddin Sayyid in creating the poetic image of the Motherland is analyzed.

Key words: Style, individuality, image of the Motherland, poetic skill, poetic image, artistic interpretation, lyrical hero.

Har bir ijodkor olam va odamni badiiy talqin etar ekan, u o'z individual uslubini, ijodkorlik mahoratini namoyon etadi. Uslub ijodkorning poetik mahoratining mahsuli bo'lib, takrorlanmas talqinlarni namoyon etish san'ati hamdir. Adabiyotshunos N.Shukurov ta'kidlaganidek: "Shoirlar o'z ijodlaridagi mushtarakliklar bilan emas, balki bir-biridan farq qilib turuvchi xususiyatlar bilan qiziqarlidir". [8;144].

Darhaqiqat, har bir ijodkor hayot voqeligiga o'z nuqtayi nazaridan, olamni va insonni anglash, bu tushunchalarni badiiy in'ikos ettirish yo'lidan boradi. Iste'dodli shoir Sirojiddin Sayyid tabiat oshuftasi, uning o'tashin kuychisi bo'lib, bu orqali inson qalbidagi kechinmalarni, iztiroblar-u quvonchlarni badiiylik mezonlariga singdira olgan shaxsdir. U o'zini, butun borlig'ini tabiatdan ayro tasavvur qila olmaydi. Jonli va jonsiz tabiat shoir ijodida timsolli tushunchaga,

obrazli birikmaga aylanadi. Ular jonlantiriladi, metaforik talqinlarni namoyon etadi. Tabiat ramzlari orqali olam va odam haqida falsafiy mushohadalar yuritiladi.

Bu holat Vatanni tushunishda, uning rangin tasvirini yaratishda shoir uchun tayyor metafora, tayyor obrazli jumla, qolaversa, mohiyatga eltuvchi ilhom bo'lib xizmat qiladi. Mazkur xususiyatlar uning she'riyatida asos vazifasini o'taydi. Quyida biz shoirning o'ziga xos uslubini vatan haqidagi she'rlari misolida kuzatamizki, bu esa yanada badiiy mukammallik kasb etganligini namoyon etadi.

“Sirojiddin she'riyatimizga o'z daryolari, tog'u toshlariyu yomg'irlari, qaldirg'ochlari-yu shamollari bilan toshqinlanib kirgan shoir. Uning eng suygan va sadoqatli mavzusi Vatan”. [4;152]. Adabiyotshunos olim N.Rahimjonov asosli ta'kidlaganidek, shoirning uslubiy o'ziga xosligi ham shunday talqinlarda jozibadorlik kasb etadi.

Sirojiddin Sayyid she'riyatining o'q ildizini ona Vatan tuyg'ularisiz tasavvur qilib bo'lmaydi. Uning rang-barang mavzulardagi she'rlarida ham tug'ilib o'sgan qishlog'i, dasht-u dalalari, ustozlari, Surxon baxshilari, bolalikning beg'ubor xotiralariga ko'chgan voqea-hodisalar, yoshlik kechmish-kechirmishlari, o'z yurtidan etishib chiqqan oddiy odamidan tortib, ziyoli olimigacha timsol, obrazda mujassamlashganligini kuzatish mumkin. Shoir o'z bolaligi haqida yozganlaridan birida esa

Shoir bo'lib ketsam gar,
Bunga shu dashtu qirlar,

Osmonlarning qo'li bor, [6;153]. – deya olganida ham bizning qarashlarimizni asoslaydi. Bolalaikning yorqin xotiralari, unga zavq-shavq ulashgan hayot, bularning barchasini zamirida inson kechinmalari, tuyg'ulari qabariq tarzda ifodalangan. Shoirning bashoratnoma misralariga nazar solar ekanmiz, “Men shoirlilikni o'choqdagi o'tlardan, tandirlariga yoqqan olovlari, ulardagi cho'g'laru qo'rlardan yuqtirdim desam aslo hayron bo'lmang”, deb yozgan edi. Juda haqli e'tirofki, buning zamirida ijodkorning “men”i mujassamlashganligini his etamiz.

Darhaqiqat, istiqloq davri she'riyati, uzoq asrlik nazm gulshaning mantiqiy davomi, u birdan vujudga kelib qolgan emas, uning yillar zamiridagi zarvaraqlari, shoirning qalb hasratlari sifatida avloddan avlodga o'tib yashab kelayotganligini ham qayd qilish lozim. Shunday bir davrda o'z iste'dodini namoyon etayotgan o'nlab, yuzlab ijodkorlarni qayd etish mumkin, ammo ularning har birini o'z individual uslubi, hayotning mohiyatini anglashdagi poetik talqini ham mavjudligini unitib bo'lmaydi.

Sirojiddin Sayyid she'riyatining xarakterli jihatlaridan biri o'z yurti tabiati, o'z yurtining begi bo'lgan odamlari, ota-onasi, uyi, ayvonlari timsoli bilan bezatilgan, shoir she'riyatidagi libos xalq og'zaki ijodi namunalariidagi tasvir ifodasiga xos va mos tarzda sintezlashib ketganligidir.

Shoirning qalbidan otilib chiqayotgan dard, hasrat – bu asrdan asrga, avloddan avlodga o'tib kelayotgan va yashovchanlik kasb etayotgan qarashlarning uzviyligida namoyon bo'lgan. Shoirning shoir darajasiga olib chiqqan badiiylidagi mahorati, individual uslubi bilan izohlanish mumkin.

“Uslub bu – individual xususiyat, so‘z tarkib topgan jumla, she‘riyatning ranginligi, badiiy va tarixiy asarlardagi matn tilining o‘ziga xos jihatlarini aks ettiruvchi san’atdir. Har bir davr o‘sha davrni aks ettiruvchi voqealari, o‘ziga xos jihatlari bilan ajralib turganidek, har bir davrning taraqqiyotini ko‘rsatuvchi, zamoni tasvirlovchi ijodkorlari mavjud. Bu ijodkorlar o‘z davrini aks ettirganda o‘sha davr illati va kamchiliklari va yutuqlarini o‘ziga xos yo‘lda tasvirlab beradilar”. [1;26].

Qayd qilinganidek, ijodkorning o‘ziga xos poetik ifoda shakli uning o‘z uslubini namoyon etadi. Shu jihatdan, Sirojiddin Sayyid she‘riyatidagi ijtimoiy-falsafiy yo‘nalishning yuzaga kelishi birinchidan, uning dasht va sahrolar bag‘ridan otilib chiqqanligi bo‘lsa, ikkinchidan, sho‘rolar siyosiy davrining nisbatan mo‘tadillashgan bir paytida ijodini boshlaganligi bilan izohlash ham mumkin. Bu esa shoirning qalb kechinmalarini borlig‘icha lirik qahramon tuyg‘ulariga singdirilishiga keng imkon berganligi, shoir she‘riyatining navotirlik jihati esa, davrning turfa xil to‘fonlarini, inson qalbidagi istiroblarni borlig‘icha poetik tasvirga singdirganligi bilan zamondosh ijodkorlaridan ajralib turishini ko‘rsatadi.

XX asr 80-yillariga kelib, she‘riyatda mavzu va muammoli masalalar kengayib borgan bir tarixiy sharoitda, Vatan, erk, istiqloq, turkiy uluslar birligi, yorug‘lik va zimiston, sadoqat va xiyonat, xalqona tasvir, dostoniy ruh, ijodkorlar fitrati, manzaralari ufqini umumjahon darajasida olib chiqish ham ijodkordan katta poetik mahoratni, uning tafakkur dunyosini, anglash va his etish tuyg‘usini naqadar baland bo‘lishini ham talab etgan.

Shu jihatdan, shoirni shoir qilib tarbiyalagan eng asosiysi uning oilaviy muhiti bilan bog‘lanishi ham bejiz emasdek, chunki shoir bir necha o‘rinda o‘zligini anglashda qadim bobolalar qo‘shig‘ini momosi, onasi tomonidan aytilishi, uning qalbiga ilk tuyg‘ularni yuzaga chiqishiga, ijodkorona fikr yuritishiga asos bo‘lganligini qayd etadi. Bolalikning yorqin xotiralarini bayot etganda ham, Vatanning har go‘shasining qadrini anglaganda ham, qalb kechinmalaridagi iztiroblarni borlig‘icha yuzaga chiqarganda ham barchasi, uning yoshligidanoq so‘z san‘atiga, adabiyotga mehri baland bo‘lganidan dalolat beradi.

Sirojiddin Sayyidning dastlabki she‘ri ham “Vatan mehri” nomli Vatan haqidagi she‘r bilan boshlanadi. Bunda ham, albatta, ramziy ifoda mavjud. Ijodkor poytaxt shahar Toshkentga ilm olish ilinjida, ya‘ni ilmni, katta shoirlarni, kitoblarni, adabiy muhitni sog‘inib kelgan. Toshkentda universitet talabasi bo‘lgach esa, o‘z tug‘ilib o‘sgan qishlog‘ini, ota-onasini, bolaligi – podsholigini, ilk sevgisi – muhabbatini sog‘inadi. Har ikkala sog‘inch Vatan sog‘inchi tuyg‘usi bilan birlashib ketadi. SHuning uchun unga boylik kerakmas, shuhrat-amal kerakmas. Uning yolg‘iz tayanchi – istagi qishlog‘i, dasht-u dalalari, dunyoqarashini charxlaydigan Toshkenti azim shahri, adabiy muhiti, talabalar, shoir do‘stlari mehri – Vatan mehri hisoblanadi. Axir shularsiz Vatanning o‘zi yo‘q. Shoirning butun boyligi – orzusi, falsafiy mushohadalariga singib ketadi:

Gar odamlar so‘rashsa mendan:

Bu dunyoda istaging nadir?

Ne istaysan, amal yo shuhrat,
Yo hisobsiz boylikmi bildir.
Lol bo‘lmasdan berurman javob:
Bular menga aslo kerakmas.
Yolg‘iz istak qalbda hukmron,
Vatan mehri tark etmasa bas. [6;10].

Mazkur she‘r dastlabki ijod namunasi bo‘lganligi uchun ham she‘r satrlarini bezovchi badiiy san‘atlar, poetik topilmalar, kashfiyotlar yarq etib ko‘zga tashlanmaydi. Ammo yosh shoirning beg‘ubor lirik qahramoni niyati xolis, orzular olami musaffo, ko‘ngil hayratlariga dog‘ tushmaganligini his etish murakkab emas. She‘r ibtidosi tabiiy qalbdan tug‘ilgan. Buning hech mubolag‘ali joyi yo‘q. Shoir ruhiyati hayratomuz ezgu tuyg‘ular bilan to‘lib toshgan.

Shoirlar poetik maqsad va g‘oyalarini turli janrlar ko‘rinishida namoyon qilishga intildilar. Bu tushunchalarning asosida quyidagi qarashlar yetakchilik qiladi: “Uslub hayotni obrazli o‘zlashtirishda qo‘llaniladigan ifoda usuli, kitobxonni ishontirish va jalb qilish usulidir”. [7;109].

Sirojiddin Sayyid she‘riyatidagi o‘ziga xosliklarning ifodasi mahorat bilan misralarga singdirilgan. Uning she‘riyatida tarixiylikka ham, zamonaviylikka ham estetik munosabatda bo‘lish Vatan va millat manfaatlari bilan uzviy bog‘lanib ketadi. Zotan, shoir she‘riyatida Vatan, shaxs erkinligi birinchi planga ko‘tarilganligini e‘tirof etish zarur. Yurt qadrini va qaddini baland ko‘tarish Sirojiddin Sayyidning e‘tiqodi, burchiga aylangan. Shuning uchun uning she‘riyatida “g‘urur-iftixor tuyg‘ularining tarixiy ildizlarini ko‘rsatuvchi o‘y-mushohadalar badiiy pafos sifatida ifodalanayotir” (N.Rahimjonov). Bu qarashlar zamirida, ijodkorning yillar davomidagi tinimsiz izlanishlari, mashaqqatli mehnati, qalbidagi armonlarning “quyma” tarzda misralarga singdirilishi bilan izohlanadi.

“Uslub – yozuvchining faqat o‘zigagina taalluqli bo‘lgan badiiy tasvirlash mahorati, uning dunyoqarashi, hayot tajribasi, hikoyalash ohangi, leksik va stilistik tayyorgarligi, bir so‘z bilan aytganda, badiiy asarning mazmuni va shakliga ko‘chgan uning o‘z individual qiyofasidir”. [9;216].

“Shoirlarki bor, birinchi qadamlaridanoq hammani lol qoldirib, tuyg‘ularini, hislarini, fikrlarini tutilmagan obrazlarga burkab, afsonalarning tushiga kirmagan so‘zlarda kuylay boshlashadi. Ularni “yosh shoir” degan tushunchaga sig‘dirish qiyin. Ular yoshi katta bo‘lsa-da, shuuri, she‘riy tafakkuri balog‘atga yetgan bo‘ladi” degan edi ulug‘ munaqqid O.SHarafiddinov. [6;6]. Ana shunday “tayyor shoir”lar toifasiga kiruvchi Sirojiddin Sayyidning poetik mahorati “Bolalik”, “Sog‘inch”, “Otamga”, “Sariosiyo osmonlari” kabi ilk she‘rlaridayoq ko‘zga tashlanadi va o‘z ovozi, o‘z uslubini namoyon etgan.

“Sariosiyo osmonlari” she‘ri bolalikning yorqin xotiralari, unutilishga mahkum etilgan farzand iltijolari tasviridan iborat. Lirik qahramon yurti osmoniga murojaat qilib, o‘zini unutishini so‘raydi. Biroq albatta qaytishini, eslatadi. Chunki yurtida bobosi kabi namozdan bosh ko‘tarmaydigan e‘tiqodi mustahkam, otasi kabi faqat yaxshiliklar tilovchi, duogo‘y qarindosh-urug‘lari – eli bor. Ularni unutib ketib bo‘lmaydi. Ular o‘zligi. Shoirligini ato etgan – ertagona yurti, tog‘lari,

dashlari. SHoir qachondir qaytadi, jamadoniga o‘zi yozgan kitoblari – tajribalarini joylab qaytadi. Vatan, ota-ona, el-u xeshlari, dashtu dalalarining sog‘inchlari mehrini pokiza qalbiga joylab qaytadi.

Sariosiyo osmonlari

Meni unuting!

Ammo esda tuting qaytaman.

Onamga tiriklik salomin ayta.

Singillarim – gul-rayhonlarim

Quyosh beshigidan uyg‘ongan paytda.

Hijron-u firoqning ko‘nglini g‘ashlab,

Qaytaman, qaytaman hayotni.

Donishmand purhikmat hayotni

Yelkalarim uzra to‘n kabi tashlab. [6;26].

Ozod Sharafiddinov e‘tirof etgan “Singillarim – gul-rayhonlarim”, “Quyosh beshigidan uyg‘ongan paytda”, “... hayotni yelkalarim uzra to‘n kabi tashlab” kabi “afsonalarning tushiga kirmagan so‘zlarda kuylay olgan” shoir mahoratini, ijodkor sifatidagi badiiy uslubini alohida qayd etish lozim.

Sirojiddin Sayyidning adabiyotga kirib kelishidan o‘z ovozi, talqinlari, tasvir manerasi mavjud ediki, bu esa ijodkorning o‘ziga xos uslubi shakllanganidan dalolat beradi. XX asrning saksoninchi yillarida yozilgan, yo‘qolib borayotgan nomsiz yurt haqidagi she‘ri shoir dunyoqarashining umumbashariy xususiyat kasb eta borayotganligidan darak berdi. “Hayratlanmagan odam ta’sirlanmaydi, ta’sirlanmagan odam tarbiyalanmaydi” deganlaridek, shoir o‘z xalqiga, uning orzu armonlariga, nooqilona kechmishiga qarab hayratlanadi. Hayrat esa shoirni ta’sirlantiradi, ta’sirchanlik uni millat, yurt qayg‘usi bilan yonib yashashga o‘rgatadi. Lirik qahramon odamlarning sallasiga qarab, shuningdek oq soqolining haqqi hurmati izzatini, hurmatini joyiga qo‘yishi mumkin. Ammo ular kim, o‘zlarining yetti avlodini, yurtini biladimi ular, shu iltifotga, hurmatga loyiqmi, shoirni shu kabi savollar qiynaydi, juda qattiq iztirobga soladi:

Tarix ajinlaring – ajriqlaringning

Yuz ming ildizi bor yuzingda.

Yulqib tashla va menga aytgin

Nomi nima edi bu yurtning. [6;39].

Shoir misradan misraga shiddatli tarzda ritorik savollarni qo‘yadi, har bir xatti-harakatingda ota-bobolaring nuqsi, taravoti ufurib turganligini, yuzingdagi nomatlub pardani yulqib tashla, o‘zligingni namayon qil, - deya murojaaaat etadi. “Nomi nima edi bu yurtning”. Tili o‘zbekcha, dini islom, urf-odatlari, tarixiy an‘analari bisyor, Temur kabi jahongirlarga ega bu xalq nomsiz. Oxiri yo‘q, javobsiz savollar ijodkor qalbini larzaga keltiradi. Shoir nazarida Movarounnahr – jonli bir vujud, sevikli yor – Vatan. Barmoqlari bilan qisimlasa, barmoqlar tug‘onidan Jayxun va Sayhun soch kabi sirg‘alib o‘tadi. Yorning qo‘sh kokili singari yoyiladi. Lekin qo‘sh kokil tangri ato etgan chehraga shodlik, quvonch olib kelmaydi. Siniq chehra, g‘amga botgan yuz – Movarounnahr ko‘zga tashlanadi. Lirik qahramon shunday boy an‘analarga, go‘zal tabiatga, ulug‘ ajdodlarga ega

millatni, xalqni tilini o'zgartirib, izsiz yo'qolib ketishini istamaydi. "Yo'qotmoqchi bo'lsang menga ber", "Dilimning tubida asrayman uni", "Ismi yanglig' Sharq suluvining" misralaridagi har bir qarashning o'z tarixi mavjuddir.

Adabiyotshunos olim Nurboy Jabborov asosli ta'kidlaganidek, "Vatan va millatga muhabbat tuyg'usi Sirojiddin Sayyid she'rlarining asl mohiyatini, mag'zini belgilaydi. Shoir "rizq-ro'zi halol, mangu xalq" farzandi ekanidan iftixor hissini tuyadi. "Azal bulbullarga oshiyon" bo'lgan ona zamin "bog'larini bosgan qarg'alar ketgani"dan, yurtga sohiblik asl egalariga muyassar bo'lishligini" [2;160]. dil-dilidan istaydi.

Qo'llarim o'tmishlar uzra tashlangan
Bir kitob izlaydi qo'llarim –
Charm muqovali harflari
Hurlar qoshidan ham nafis bir kitob
Ammo javonlaring
Tishsiz og'izlardek bo'm-bo'shdir, tarix. [6;40].

Shoir uslubi, uning poetik mahorati mana shunday misralarda yanada teranroq namoyon bo'ladi. Maqsad yangi, noan'anaviy poetik mushohadalar orqali fikr aytishdan iboratdir. Yovqur misralar bilan zang bosgan qalblarni uyg'otish. Mustamlaka tuzum bois jismoniy ko'zlar yumuq bo'lsa-da, qalb ko'zlari ochiq. O'sha ko'zlar bilan nimanidir izlaydi. Ota-bobolari e'tiqod qo'ygan din-u diyonatni – kitoblarni izlaydi. Najot faqat o'shalarda ekanini ich-ichidan angelaydi.

"Uslub – ijodkor siyratining aks etishi, siyrat – o'zlik, individuallik, hech kimnikiga o'xshamaydigan asos". [5;186]. Munaqqid e'tiroficha, uslub ijodkor ichki dunyosini, dunyoqarashini o'zida namoyon etadigan shoir o'ziga xosliklaridan hisoblanadi. Hali Vatan so'zini baralla aytish imkoniyati chegaralangan davrlarda ham haqiqiy shoir o'z sog'inchlarini yurti, tog'-u toshlari misolida badiiy detallarga yuklagan, ramziy ifodalarga singdirgan jihatlar bo'lgan.

Shunday tasvir mahoratlari Sirojiddin Sayyid she'rlarining leytemativini belgilaydi. Uning "Bobotog' gulxanlari" she'rida Vatan timsolining badiiy tasviri shoirona, poetik satrlarga muhrlangan. Olam yashillikka burkangan bahor pallalarida Bobotog' jannatni go'shalarga aylanib ketadi. Quyosh bodroqdek bulutlar orasidan mo'ralab, tog'lar yuksakligidan soyxonliklarga bir qur nazar tashlab shudring bosgan maysalar jimitdek qizaloqlar sirg'alaridek yaltillab ajib manzara kashf etadi. Bunday paytlarda lirik qahramon ruhidagi dashtu dalalar "yam-yashil ma'voga" aylanib ketadi, "yorug' dunyo yanglig'" ko'ngli ham yorishib ketadi. Bu kabi ravzayi bog' go'zalligi shoir ko'ziga qurigan xasni aziz ko'rsatib, chaylani Vatanga aylantirib qo'yadi:

Men sizni eslasam –
Xas ham aziz ko'rinadi?
Vatanga aylanar olis chaylalar.

...Yonmoq birovlarning isitmoq baxti!
Umrinni shu baxtga bag'shlayman men.
Siz bergan nurafshon tuyg'uni esa

Samon yo‘llariga alishmayman men. [6;97].

Shoir Bobotog‘ gulxani – quyoshi – mehri bergan tuyg‘uni, birovlarining ko‘nglini isitmoq tuyg‘usini hech bir narsaga alishmasligini, bu tuyg‘ular bilan faqat o‘z xalqi qalbini, ertasini quyosh kabi, gulxanlar kabi yoritishni istaydi.

Adabiyotshunos Suvon Meliyev qayd qilganidek: “Badiiy yuksak she’rlarda so‘z jonlidir. U o‘shish-o‘zgarishdagi tirik jon yoki o‘simlik singari turlanish xususiyatiga ega. She’rni qat’iy, usul-kesil tushuntirish ko‘pincha tahlilni bir yoqlamalikka olib keladi. Shu sabab she’rdagi so‘z tovlanishlarini e’tiborda tutib fikr yuritgan ma’qul. Zero, poetik ma’no cheksiz va sirlidir”. [3;142].

Sirojiddin Sayyidning talqinlarida o‘ziga xos ifoda shakllarini, badiiy mukammalik kasb etgan qarashlarni, uning ijodkorona yondoshuvini, betakror uslub egasi ekanligini ichki bir tuyg‘u bilan his eta boshlaymiz. Shoirning Vatan haqidagi o‘nlab, yuzlab she’rlarida ilgari surilgan qarashlar, talqinlar bir-birini takrorlamaydi. Buning asosida ham ijodkor “men”ining o‘ziga xos poetik ifoda shakllarining rang-barang tus olishi bilan izohlash mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. Davronova M. Hozirgi adabiy jarayonda uslub poetikasi. Monografiya. – Toshkent, 2019.
2. Jabborov N. Zamon, mezon, she’riyat. – Toshkent, G‘afur G‘ulom nomidagi nashriyot matbaa-ijodiy uyi, 2015.
3. Meli S. So‘zu so‘z. “Adabiyot falsafasi”ga chizgilar. – Toshkent, Sharq, 2020.
4. Rahimjonov N. Mustaqillik davri o‘zbek she’riyati. – Toshkent, Fan, 2007.
5. Rasulov A. Tanqid, tahlil, baholash. – Toshkent, Fan. 2006.
6. Sirojiddin Sayyid. Asarlar. I jild. - T., Sharq. 2018.
7. Хропченко М.Б. Творческая индивидуальность писателя и развитие литературы – М., 1970.
8. Кобулова Н. Erkin A’zam nasrida xarakter va maishiy hayot tasviri. T.: Общество и инновации, 2021. 2-4/S, 475-480
9. Shukurov N. G‘afur G‘ulomning poetik mahorati. Monografiya. – Toshkent, “Fan”, 1966.
10. Shukurov N., Hotamov N. va boshqalar. Adabiyotshunoslikka kirish. Darslik. – Toshkent, O‘qituvchi, 1979.